

РЕФЕРАТ СОВЈЕТСКОГ ПУКОВНИКА КТИТОРЕНКА О РЕОРГАНИЗАЦИЈИ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ АРМИЈЕ

Мр Александар Животић
Институт за новију историју Србије

Непосредно по завршетку Другог светског рата на територији Југославије команде, јединице и установе Југословенске армије су прешле на мирнодопски начин рада. Посебним наређењем врховног команданта и министра одбране Јосипа Броза Тита формиране су четири армије,¹ две армијске области² и једна тенковска армија. По тој замисли 1. тенковска армија под командом генерал-лајтнанта Петра Драпшина³ је требало да обједини све оклопне и моторизоване јединице Југословенске армије. У свом саставу је имала две оклопне дивизије и две самосталне оклопне бригаде, протиавионску бригаду, самосталну моторизовану бригаду, транспортну бригаду, инжињеријску бригаду, батаљон за везу, складиште тенковског материјала и централну тенковску радионицу. Напета ситуација око Трста

¹ Према тој наредби 1. армија је имала седиште у Крагујевцу и обухватала територију Србије без аутономних покрајина и лесковачког и врањског округа, 2. армија са седиштем у Загребу је обухватала Хрватску, део Босне и Херцеговине, срезове Цазин, Бихаћ, Ливно и Имотски и део Босанске крајине до Уне, као и Истру, 5. армија са седиштем у Скопљу је обухватала Македонију, Косово и Метохију, лесковачки и врањски округ, док је 6. армија са седиштем у Сарајеву обухватала остатак Босне и Херцеговине и Црну Гору (В. Dimitrijević, *Jugoslovenska armija 1945–1954. Nova ideologija. Vojnik. Oružje*, Beograd, 2006, str. 313–314).

² Разлика између армија и армијских области је била у томе што је код армија била наглашена оперативна, а код армијских области територијална функција. Формиране су 3. армијска област која је обухватала територију Војводине без Панчева и 4. армијска област која је обухватала простор Словеније. (В. Dimitrijević, *Jugoslovenska armija 1945–1954. Nova ideologija. Vojnik. Oružje*, Beograd, 2006, str. 313–314).

³ Петар Драпшин (Турија, Нови Бечej, 1914 – Београд 1945). Пре Другог светског рата је студирао технику. Учествовао је у Шпанском грађанском рату (1937–1939). У Другом светском рату је учествовао од 1941. године. Био је један од организатора устанка у Херцеговини. У рату је био командант дивизије, корпуса и 4. армије. После рата је био командант 1. тенковске армије. Погинуо је несрећним случајем. Народни херој. (*Vojni leksikon*, Beograd, 1981, str. 842).

и Горице у мају и јуну 1945. године проузроковала је првобитну потпуну концентрацију те армије на подручју Истре и Словеније.⁴

Од јуна 1945. године започело се са дислокацијом њених команди, јединица и установа у северном, јужном и централном делу земље. Том приликом команда армије са приштапским деловима, Тенковска официрска школа и Војно училиште су лоцирани у Београду, а Војно складиште тенковског материјала у Загребу, док се Централна тенковска радионица налазила у Младеновцу. Прва тенковска дивизија је имала команду и приштапске делове у Крању, оклопне бригаде у Випави и Врхници, артиљеријски пук у Илирској Бистрици и моторизовану бригаду у Домжалама. Друга тенковска дивизија је имала команду и приштапске јединице у Скопљу, оклопне бригаде у Титовом Велесу и Прилепу, артиљеријски пук у Гостивару и моторизовану бригаду у Штипу. Самостална Четврта тенковска бригада је била у Осијеку, а Шеста у Сарајеву, самостални артиљеријски пук у Славонској Пожеги, противавионска и транспортна бригада у Сремским Карловцима, а самостална моторизована бригада која је припадала Резерви Врховне команде у Нашицама.⁵

Организација, формација и намена 1. тенковске армије су замишљени веома амбициозно. Новоформирана армија није располагала довољним бројем тенкова, моторних, возила и других потребних средстава, нити је имала довољно обученог кадра, потребне ремонтне капацитете и систем снабдевања.⁶ Радило се, са једне стране, о изразу југословенске мегаломаније у погледу организовања оружане силе и одсуства реалне процене сопствених одбрамбених потреба и могућности, док је, са друге стране, то био покушај неадекватног копирања совјетских искустава из Другог светског рата.

Пошто се упознао са стањем у југословенским оклопним и моторизованим јединицама, главни совјетски војни инструктор у Југословенској армији задужен за организацију оклопних и механизованих снага⁷ пуковник Ктиторенко је сачинио посебан реферат у коме је анализирао постојеће стање и понудио нову реалнију шему будуће организације.⁸ Реферат је достављен министру одбране маршалу Јосипу Броз у Титу и начелнику Ге-

⁴ Grupa autora, *Razvoj oružanih snaga SFRJ*, III – 2, Beograd, 1988, str. 153.

⁵ *Isto*, str. 153–154.

⁶ *Isto*, str. 154.

⁷ Тачан број совјетских војних инструктора у командама, јединицама и установама Југословенске армије после 1945. године веома је тешко утврдити. Према подацима југословенског Генералштаба из марта 1947. године у Југословенској армији се налазило на свим нивоима укупно 90 инструктора, а недостајала су још 72 (Дипломатски архив Министарства спољних послова Републике Србије, Политичка архива – строго поверљиво, 1947. година, фасцикла IV (СССР), документ број 1877).

⁸ Оригинал реферата пуковника Ктиторенка се чува у Војном архиву Војске Србије, Архив Југословенске народне армије, фонд ГШ – 2, кутија 3, фасцикла 3, документ 1.

нералштаба генерал-лајтнанту Арсу Јовановићу.⁹ Пуковник Ктиторенко је предлагао хитно расформирање армије и њених дивизија због географских особености потенцијалног ратишта које нису дозвољавале употребу крупних оклопних јединица, веома малог броја исправних тенкова, недостатка средстава везе, одсуства искуства у употреби оклопних јединица, мањка квалитетног командног кадра, слабих оперативних могућности железнице и мањка транспортних средстава. Сем тога, сматрао је да би вероватноћа вођења рата на југу и западу земље¹⁰ подразумевала парцијалну употребу оклопних снага и њихово придавање другим армијама, што би потпуно обезвредило потребу постојања команди армије, па и дивизија.¹¹

Ради превазилажења постојеће ситуације и повећања оперативних могућности југословенских оклопних и моторизованих јединица пуковник Ктиторенко је предлагао хитно укидање команде 1. тенковске армије и њених дивизија и потчињавање самосталних оклопних и моторизованих бригада Команди оклопних и моторизованих јединица, која би била потчињена директно Министарству одбране. Сем тога, предлагао је хитно организовање служби за снабдевање и техничко одржавање, стварање посебног центра за обуку кадрова и изградњу система школовања официрског кадра за потребе оклопних јединица.

⁹ Арсо Јовановић (Завала, Подгорица, 1907 – Вршац, 1948). Завршио је Нижу школу Војне академије 1928, Вишу школу Војне академије 1934, допунски течај Више школе Војне академије 1940. године и исте године започео генералштабну припрему. Током Априлског рата 1941. године успешно је командовао Ђачким батаљоном на правцу Травник – Сарајево. На почетку устанка налазио се на челу Врховне команде народноослободилачких трупа Црне Горе, Боке и Санџака. Од децембра 1941. године био је начелник Врховног штаба НОВ и ПОЈ, начелник Генералштаба од марта 1945. године. Од 1946. до 1948. године се налазио на школовању у Совјетском Савезу на Војној академији „К. Е. Ворошилов”. Изјаснио се за резолуцију Информбироа и према званичној верзији погинуо приликом покушаја бекства на југословенско-румунској граници. Написао је већи број стручних радова, од којих се посебно издваја књига *Тактика њешадијског батаљона*, Београд, 1940. године. Носилац већег броја југословенских и совјетских одликовања. (В. Иветић, *Начелници Генералштаба 1876–2000*, Београд, 2000, стр. 55–56).

¹⁰ Сви југословенски ратни планови настали између 1945. и 1948. године предвиђали су само могућност рата на западном (граница са Италијом и Аустријом) и јужном фронту (граница са Грчком). Могућност рата са земљама народне демократије (Мађарска, Румунија, Бугарска, Албанија) није разматрана (Војни архив, Архив Југословенске народне армије, фонд ГШ – 2, кутија 13, фасцикла 1, документ број 2/1–17).

¹¹ Неслагања између југословенског и совјетског државног и војног врха у погледу величине, организације и намене Југословенске армије је почело још током трајања завршних ратних операција у зиму и пролеће 1945. године. Совјети су критиковали југословенско инсистирање на стварању велике оружане силе са објашњењем да толика армија није потребна са обзиром на постојање снажне Црвене армије, чији би један од послератних задатака била и одбрана совјетских савезника. (М. Ђилас, *Razgovori sa Staljinom*, Београд, 1990, стр. 74–76; Н. В. Поповић, *Jugoslovensko-sovjetski odnosi u Drugom svetskom ratu*, Београд, 1988, стр. 193–198).

Почетком 1946. године расформирана је 1. тенковска армија, а њене команде, јединице и установе потчињене новоформираној Команди тенковских и моторизованих јединица.¹² Реорганизација је изведена према замисли пуковника Ктиторенка, осим што су и даље задржане команде тенковских дивизија чије је укидање Ктиторенко предлагао. Самим тим реферат пуковника Ктиторенка експлицитно негира интенцију писаца званичне едиције *Развој оружаних снага СФРЈ* да се радило о аутохтоној еволуцији доктрине употребе оклопних јединица и јасно говори о изузетно важном совјетском утицају у процесу стварања и изградње југословенских оклопних снага.¹³

---

¹² Grupa autora, *Razvoj oružanih snaga SFRJ*, III – 2, Beograd, 1988, str. 155.

¹³ *Isto*, str. 153–155.

ДОКУМЕНТ:

ВОЕННОМУ МИНИСТРУ

**Копия: НАЧАЛНИКУ ГЕНЕРАЛЬНОГО
ШТАБА ЮГОСЛАВИИ**

ДОКЛАДИВАЮ

Несомнено, для Югославии, чрезвычайно, важно иметь Танковую Армию, как морально – политический фактор, но совершенно очевидно, что дальнейшее строительство бронетанковых и механизированных войск и превращение их в реальную боевую и морально – политическую силу, встретится с целым рядом проблем государственного масштаба, решение которых превышает возможность компетенцию командования 1. Танковой Армии.

Ознакомившись с танковыми войсками Югославии, прихожу к выводу, что целесообразно на базе штаба Танковой Армии развернуть Бронетанковое и Механизированное Управление по прилагаемой принципиальной схеме Но 1.

Танковые дивизии расформировать и на базе их создать отдельные Танковые Бригады и в оперативном отношении придать, тем общевойсковым армиям, которые стоят на наиболее опасных и вероятных направлениях, действий противника и его танков.

Организационно Танковые Соединения подчинить Бронетанковому и Механизированному Управлению Югославии. Это необходимо, так как при существующем положении, Танковая Армия не в состоянии решить оперативно – тактических задач, как организационная по следующим причинам:

1. Из за особенностей театра военных действий.
2. Из за ограниченного количества танков и из за наличия только одной Танковой Армии.
3. Из за отсутствия в достаточном количестве средств связи.
4. Из за отсутствия опыта управления большими танковыми соединениями.
5. Из за недостатка танковых кадров.
6. Из за слабой оперативной возможности железных дорог.
7. Из за недостаточной обеспеченности автотранспортом.

Вероятность нападения с Северо – Запада и Юга одновременно, вынудит 1. Танковую Армию использовать не массировано, а по бригадам на

очень большом удалении друг от друга, что лишит штаба армии возможности, руководить и организовать взаимодействие внутри танковой армии и с общевойсковыми армиями.

Следовательно, роль танковой армии и ее штаба сведется к нулю вынудить Генеральный Штаб раздать танковые бригады пехотным армиям в оперативное подчинение.

КОНКРЕТНЫ ПРЕДЛОЖЕНИ

1. Танки не подлежащие ремонту, но с исправным оружием, зарыть в землю по башню на танко опасных направления, главным образом в узлах дорог.
2. Из исправных 143 танков, плюс ожидаемых из Советского Союза 65 танков, создать 5 отдельных танковых бригад и две мото – стрелковых бригады.

Бригады организационно подчинить Главному бронетанковому и Механизированному Управлению Югославии.

Две танковые бригады укомплектовать полностью, да бы они были боеспособны, а остальные частично.

3. При каждой танковой бригаде, создать школы переподготовки сержантского и рядового состава. Школы укомплектовать за счет пехотных армий из расчета, чтобы, каждая танковая бригада подготовила необходимых специалистов в 3 – 4 месяца на одну танковую бригаду. Это мероприятие позволить иметь через 4 месяца 10 танковых бригад.

Учебной базой должны быть танки Т – 34 по 5 штук на бригадную школу и как вспомогательные остальные марки танков и автомашин.

4. Под руководством Командующем Бронетанковыми Механизированными Войсками создать 3 – х – 4 – х месячных переподготовки офицерского состава из числа лучших офицеров пехотных и артиллерийских частей.

Набор на курсы сделать из расчета, чтобы через 3 – 4 месяца, можно было обеспечить офицерским составом 10 танковых Бригад.

5. Вторым мероприятием не менее важным, является создание курсов усовершенствования офицеров – танкистов получивших опыт в войне но не имеющих теоретической подготовки.
6. Недостаток в танковых частях инженерно – технического состава вынуждает пополнить части за счет инженерно – технического института (студентов старших курсов) а в последующем подготовку технического состава необходимо организовать за счет переподготовки танкистов получивших опыт в боях.
7. Необходимо установить единое планирование боевых подготовки в танковых частях.

8. Части дисциплинировать с расчетом, чтобы решить и оперативно – тактические вопросы, и вопросы удобства обучения т. е. необходимо чтобы в района дислокации имелись полигоны для стрельбы и поля для учения.
  9. Необходимо составить план вероятных вариантов действия танков и с офицерским составом изучить эти направления.
  10. Все категории офицерского состава и рядового состава имеющие опыт войны в танковых войсках, но находящихся в пехотных частях необходимо прередать в распоряжение Бронетанкового и Механизированного Управления.
  11. Организацию службы ремонта, эксплуатации и снабжения танковых маханизированных частей оставить принципиально в том виде, в каком она существует в настоящее время.
  12. Кроме одной имеющейся армейской мастерской по ремонту танков броневтомобилей и автомобилей, организовать эщо такое количество мастерских по ремонту танков и автомобилей, которое могло бы обеспечить боевые действия танковых войск.
- Мастерские организовать отдельно для ремонта танков и отдельно для ремонта автомобилей и дислоцировать их с учетом вероятных оперативных направлений
13. Необходимо установить строгие нормы расхода мото – часов боевых машин, нормы расхода боеприпасов, нормы расхода горю – смазочного материала.
  14. Парковую службу организовать в соответствии с требованиями наставлений по парковой службе.
  15. Обратить серьезное внимание на складское хранение, бензина, боеприпасов и смазочных материалов.

**СОВЕТНИК БРОНЕТАНКОВОГО
И МЕХАНИЗИРОВАННОГО УПРАВЛЕНИЯ**

ПОЛКОВНИК КТИТОРЕНКО

31. июля 1945. года.

А. Д.